

METAMORFOZELE ARTEI METALELOR ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XXI-LEA REFLECTATE ÎNTR-O MONOGRAFIE ȘTIINȚIFICĂ

Doctor habilitat în arte vizuale, profesor universitar **Nicoleta VORNICU**

E-mail: cmctaboriasi@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4025-2582>

Centrul Mitropolitan de Cercetări Științifice T.A.B.O.R., Iași

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar **Anatol PETRENCU**

E-mail: anatol_petrencu@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5449-1023>

Universitatea de Stat din Moldova

Prelucrarea artistică a metalelor este un domeniu pluridisciplinar ce integrează cunoștințe din istorie, studiul artelor, culturologie, tehnologie, deschizând mereu aspecte noi pentru cercetările științifice din domeniul artelor decorative aplicate. Articolele din metale nobile și comune reprezintă o parte substanțială a patrimoniului cultural, laic și bisericesc, care merită atenție nu doar din punct de vedere economic, prin materiile nobile de confecționare, ci și artistic, prin rafinamentul executării, stil și valoare artistică, constată cercetătoarea Liliana Condraticova în noua sa carte, prin care ne îndeamnă să (re)descoperim împreună metamorfozele artei metalelor din RSS Moldovenească și Republica Moldova. Și de această dată, autoarea surprinde prin complexitatea abordării, valorificând cercetările științifice din perspectiva studierii creației meșterilor de artă decorativă și a bijutierilor în contextul afirmării prelucrării artistice a metalelor în a doua jumătate a secolului al XX-lea și în primele decenii ale secolului al XXI-lea.

Monografia *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*, apărută în condiții poligrafice excelente, în anul 2021, la prestigioasa editură ieșeană „Doxologia”, este prefațată de semnatarii acestei prezentări. Lucrarea are un volum de 320 de pagini, inclusiv o exuberantă anexă color (pp. 177-198).

E o apariție editorială mult așteptată care continuă seria monografiilor autoarei privind prelucrarea artistică a metalelor în Basarabia. Cartea istoricului de prestigiu Liliana Condraticova, în întregul ei, este rezultatul unei pregătiri istorice temeinice și a unui spirit critic precis în exploatarea materialului documentar și

Liliana CONDRATICOVA. *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)*. Iași: Editura „Doxologia”, 2021. 320 p.

a unor aspecte mai puțin cunoscute, prin permanenta confruntare a informațiilor documentare existente. Cu dăruirea exemplară, modestia, spiritul de sacrificiu și responsabilitatea ce o caracterizează, autoarea ne pune la dispoziție o lucrare de referință a istoriografiei actuale. Deși destinată mediului academic, cercetătorilor din domeniul patrimoniului cultural și istoriei, muzeografilor, teologilor, artiștilor plastici, lectura acestei cărți creează emoție și captează atenția atât a cititorului avizat, cât și a celui neavizat.

Monografia se înscrie într-un domeniu de cercetare extrem de actual și, totodată, deficitar în literatura de specialitate, cu referire la Moldova dintre Nistru și Prut. În volumul de față a fost realizată o privire de

ansamblu asupra evoluției artei metalelor în a doua jumătate a secolului al XX-lea și primele decenii ale secolului al XXI-lea, domeniu care nu a fost încadrat anterior din variate motive în sfera politicilor științifice și culturale ale statului.

Este bine de luat aminte că acum câțiva ani, la Chișinău a văzut lumina tiparului monografia *Arta metalelor din Basarabia*, ce a stat la baza tezei de doctor habilitat în studiul artelor și culturologie și de doctor habilitat în istorie *Evoluția prelucrării artistice a metalelor în Basarabia (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea)* susținută în iunie 2018. Autoarea tezei și a monografiei, Liliana Condraticova, a venit cu informații și imagini inedite cu privire la dezvoltarea orfevrăriei și feroneriei laice și de cult în acest interval cronologic. Istoriografia națională a fost completată astfel cu o lucrare de sinteză cu referire la prelucrarea artistică a metalelor din Basarabia, un compartiment valoros care, din păcate, a fost neglijat pe nedrept de cercetători.

De data aceasta, căutările au adus-o pe Liliana Condraticova într-o perioadă și mai zbuciumată a istoriei, autoarea propunând o viziune de ansamblu asupra dezvoltării prelucrării artistice a metalelor în RSS Moldovenească (1945–1991) și pe durata celor trei decenii de la proclamarea independenței Republicii Moldova (1991–2021). Premergătoare acestei monografii au fost studiile consacrate mai ales bijutierului Alexei Marco, cel care în vara lui 1949 a fost surghiunit împreună cu familia în frigidurile Siberiei (Liliana Condraticova, *Destinul giuvaiergiului. Alexei Marco*. Chișinău, 2017, redactor științific dr. hab., prof. Pavel Cocărlă, și dr. hab., prof. Anatol Petrencu în calitate de consultant științific). Un vast material informațional a fost cules din dosarul păstrat în arhiva Ministerului de Interne al Republicii Moldova, fiind introduse în circuitul științific mai multe date despre familia deportată Marco.

În așa fel, monografia *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijutierilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)* se prezintă inclusiv ca un omagiu adus bijutierului Alexei Marco, care a avut de suferit de pe urma deportării, fiind înscris în lista „chiaburilor”. Biografia plasticianului a devenit astfel un exemplu pentru toți la capitolul rezistență, aspirație de a crea și promova frumosul, în pofida greutăților.

În calitatea sa de doctor habilitat în studiul artelor și doctor habilitat în istorie, Liliana Condraticova vine cu o abordare a unui istoric asupra evoluției artei decorative aplicate, examinând detaliat două perioade istorice distincte: arta metalelor în RSS Moldovenească (1945–1991) și evoluția artei metalelor în Republica Moldova (1991–2021), mai multe aspecte fiind prezentate în plan comparativ. Lucrarea a fost realizată în ca-

drul Programului de Stat „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii” (Universitatea de Stat din Moldova) și este editată în colecția „Arta și mitopoetica orașului”.

După cum afirmă autorul, în paginile monografiei au fost reflectate următoarele aspecte: dezvoltarea dimensiunii artistice a prelucrării metalelor în RSS Moldovenească (1945–1991) și Republica Moldova (1991–2021); atestarea atelierelor de lucru ale artiștilor plastici; determinarea rolului orașului Chișinău ca centru de excelență al artei metalelor și, mai nou, oraș al creativității, concept modern aprobat la etapa actuală de mai multe state europene în calitate de model de dezvoltare durabilă a orașelor; identificarea, pașaportizarea, descrierea a cca 800 de articole de bijuterie, piese de feronerie artistică și obiecte de cult din acest segment cronologic (majoritatea inedite); introducerea pieselor în circuitul științific, pornind de la ideea patrimonializării și valorizării obiectelor de artă; documentarea bijutierilor și meșterilor de artă decorativă în scopul realizării portretelor de creație ale celor care au profesat prelucrarea artistică a metalelor; prezentarea unor tendințe și pronosticuri privind dezvoltarea artei metalelor din Republica Moldova și integrarea ulterioară în spațiul european, racordarea la legislația europeană în domeniul protecției și promovării patrimoniului cultural”. Ca rezultat, a fost prezentată o viziune panoramică privind evoluția prelucrării artistice a metalelor în RSS Moldovenească (1945–1991) și pe durata celor trei decenii de la proclamarea independenței Republicii Moldova (1991–2021).

Cronologic, dezvoltarea artei metalelor a fost împărțită în trei etape, marcate de evenimentele culturale-politice importante și realizările tehnologice:

Perioada 1945–1972, caracterizată prin căutarea formelor și a tematicii de creație, încercările unor plasticieni de a realiza plachete din metale și, mai rar, veritabile bijuterii. După cel de-al Doilea Război Mondial, arta metalelor a suferit modificări enorme, acest domeniu neregăsindu-se printre obiectivele dezvoltării societății. „În RSSM activau meșteri care profesau prelucrarea artistică a metalelor (Igor Nifașev, Gheorghe Huzun, Semion Odainic, Alexei Novicov) și a lemnului (Mihail Ceban). Acest domeniu dur, aparent destinat bărbaților, a fost practicat cu entuziasm și de mai multe doamne plasticieni: Ludmila Odainic, Maria Bebeșco, Zinaida Minaeva-Nichiforova, Lidia Ceban-Boico, Niele Meșkite, Ludmila Cornienco”, constată dr. hab. Liliana Condraticova.

Anii 1972–1991 au fost marcați prin fondarea Atelierului de Giuvaiergerie al Fondului Plastic al UAP (1972), ce a permis unificarea eforturilor plasticienilor care prelucrau artistic metalele. Perioada sovietică nu

a creat condiții favorabile pentru afirmarea artiștilor care confecționau piese artizanale, fanteziste, producerea acestora fiind controlată riguros de sectorul de stat. Portul podoabelor era *dictat* de miile de „cercei moldovenești”. În arta metalelor au fost identificați maștri consacrați, precum „Alexei Marco (1935–1993); Vladimir Vasilkov (1941–1995); Gheorghe Cojușnean (1946–2014); Victor Rotari (1956), care prefera să lucreze plastica de forme mici (ulterior stabilit în Germania); meșterul popular Ovidiu Alexeenco (1936); Iuri Pavlov (1952–1996) și Vladimir Kalașnikov (1946), maștri neîntrecuți ai filigranului; Valeriu Vinițchi; Artemiev (fratele soției meșterului popular Vladimir Kalașnikov), care se ocupa de confecționarea și reparația bijuteriilor; Oleg Barașcov (1955), pasionat de arta metalelor; Vladimir Știn (1954), care și-a început activitatea la Fabrica de Bijuterii din Chișinău, ulterior deschizând un atelier propriu împreună cu soția sa; Viktor Alekseiko (1948–2002); Vasili Șochin (1947–2022)”.

După 1991 domeniul fabricării bijuteriilor a suferit transformări esențiale, fiind nevoit să facă față numeroaselor provocări. Sectorul artizanal s-a confruntat cu mari greutăți, bijuterii fiind lăsați în voia sorții, constrânși de circumstanțe să caute deseori surse suplimentare de existență. Libertatea creației bijuteriilor, intrarea în circuit a cataloagelor electronice și posibilitatea comandării articolului după orice model, în funcție de capacitățile financiare și gusturile artistice, constituie condiții primordiale pentru dezvoltarea artei bijuteriilor.

Un merit incontestabil al autorului este stabilirea școlilor de giuvaiergerie (pp. 88-90). *Școala autohtonă* cuprinde maștrii care și-au făcut studiile în instituțiile de învățământ artistic din RSSM și autodidacți în domeniul artei metalelor: Ovidiu Alexeenco, Oleg Barașcov, Gheorghe Cojușnean, Vladimir Kalașnikov, Semion Odainic, Vasili Șochin, Natalia Vavilina, Victor Rotari.

Școala din țările baltice și cea ucraineană include specialiștii care au studiat în Estonia (Tallinn) și Lituania (Vilnius): Niele Meșkite, Olga Tiron, Tudor Hîncu, unii lucrând podoabe din ceramică (Luiza Ianțen, Maria Bebeșco, Zinaida Minaeva-Nichiforova).

Printre *discipolii instituțiilor de învățământ din Rusia* se numără Iuri Leonov, Vladimir Vasilkov, Alexei Marco, Iuri Pavlov, Vladimir Alekseiko, stabiliți ulterior la Chișinău. Bijuterii originari în RSSM Vasili Garașenco și Vasili Șochin au făcut studii la Școala de prelucrare artistică a metalelor din orașul Krasnoe Selo, regiunea Kostroma; au realizat stagii de perfecționare la Fabrica de Bijuterii din Ekaterinburg.

Investigația se bazează pe documente interne, surse iconografice și documente externe, face considerații interesante cu privire la etapele și contextul dezvoltării

prelucrării artistice a metalelor (pp. 17-29), clasificarea articolelor din metale (pp. 29-33), valoarea memorialistică a podoabelor (pp. 33-37), metalul în creația plasticienilor în anii 1945–1972 (pp. 37-79), atelierele de prelucrare artistică a metalelor (pp.79-83), Atelierul de Giuvaiergerie al Fondului Plastic al Uniunii (pp. 83-88). Sunt oglindite tehnicile și tehnologiile de prelucrare artistică a metalului utilizate de maștri moldoveni (pp. 285-306).

Urmărind firul narațiunii, observăm că Liliana Condraticova a scos din anonimat artiști care practic nu fuseseră cunoscuți nici cercetătorilor și criticilor, nici amatorilor de artă. Discuțiile întreținute cu cei care au stăpânit metalele și pietrele, cu membrii familiilor lor, cercetările în presa periodică și în arhivele statului, în colecțiile muzeale, au condus spre elaborarea acestui studiu interdisciplinar. Impresionează numărul considerabil de imagini, în mare parte ale autoarei sau din colecțiile private, ce ilustrează tendințele artistice ale vremii, viața și opera plasticienilor care s-au consacrat în diferite perioade prelucrării artistice a metalului. Câteva nume au devenit mai sonore: Alexei Marco, Vladimir Vasilkov, Gheorghe Cojușnean (p. 91-176), Semion Odainic, mai recent Natalia Vavilina, Vasili Șochin (p. 199-205). Aflăm că Gheorghe Cojușnean, Ovidiu Alexeenco și Vladimir Kalașnikov erau autodidacți în arta metalelor, reușind să atingă performanțe deosebite în sfera lor de activitate.

În premieră, au fost scoase din neant și restabilite pentru posteritate numele celor care au contribuit la formarea imaginii orașelor, mai ales a Chișinăului, prin sculptura urbană și piesele de feronerie. Mai mulți meșteri au profesat în instituțiile de învățământ din domeniul artistic, astfel vorbim și despre educația estetică la capitolul portul bijuteriilor, precum și decorarea cu articole din metale a interiorului clădirilor, a spațiilor de locuit, parcurilor și scuarurilor urbei. Concluziile prezentate pe final, în română și în engleză, sperăm că vor extinde arealul de utilizare a acestui studiu și își vor găsi cititorul fidel, dar și cercetătorul exigent.

Monografia dr. hab. Liliana Condraticova *Arta metalelor. Portrete de creație ale bijuteriilor și meșterilor de artă decorativă (a doua jumătate a secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea)* se prezintă ca un studiu transdisciplinar, ce oferă răspunsuri la mai multe întrebări privind dezvoltarea unui domeniu semnificativ. Examinată în ansamblu cu monografia precedentă a autorului, *Arta metalelor din Basarabia* (Chișinău, 2017), recuperăm o parte din istoria și cultura noastră și obținem un tablou pe cât se poate de complex despre evoluția artei metalelor timp de mai bine de două secole.